

บทที่ ๕

การอ่านคำประพันธ์ประเภทอื่นๆ

คำประพันธ์ประเภทอื่นๆ นี้ มีทั้งประเภทที่นำคำประพันธ์ที่กล่าวมาแล้วมาแต่งร่วมกัน คือลิลิตและกาพย์ห่อโคลง และประเภทที่ดัดแปลงจากคำประพันธ์ที่กล่าวมาแล้ว คือ กลบท การเว้นจังหวะและการอ่านเป็นทำนองใช้หลักการอ่านจากที่กล่าวมาแล้ว ส่วนประเภทที่ไม่เข้าประเภทใดๆ คือ คำประพันธ์รูปแบบใหม่ ซึ่งอาจมีการเว้นจังหวะหรือการอ่านเป็นทำนองแตกต่างกันไป รวมถึง อาจไม่นำมาอ่านเป็นทำนองก็ได้ ดังนี้

ลิลิต ใช้หลักการอ่านร้อยและหลักการอ่านโคลง

ตัวอย่าง

“ร้อย

เสร็จเสาวนีย์สังสนม เนื่องบังคมคำราช พระบาททันทนิทรา จวนเวลา
สว่างสาง พื้นนภางค์เฝือดดาว แสงเงินขาวขอบฟ้า แสงทองจำจับเมฆ รังสีเจกฉายฉัน
ไถ่แก้วขันเจ็ยแจ้ว ดูเหว่าแห้วเสียงใส จึงบรมไทธิราช ยุรยาตรยังที่สรง ชำระองค์บนาน
ทรงสุคนธ์ธารกลิ่นตรลบ หอมอวลอบอายขจร ทรงบวรวิภูษิต สนับเพลลาพิศพรายพร้อย
ชายไหวย้อยยะยาบ ชายแครงทาบเครือวัลย์ รัตพัสดร์พรรณยรรยง ฉลองพระองค์
เพริศแพรว มกรแก้วเกยूर ตาบไพฑูรย์เรืองจรัส สะอิ่งรัตนประพาพ สอดสังวาลเจวียงองค์
มกุฎทรงเทริดเกศ อย่างอิศเรศรามัญ สรรเป็นรูปอรุเคนทร์ เพญพะพานแผ่เศียร
แสงวิเชียรช่อช่วง ชำมรงค์ร่วงรุ่งพราย รายนพรัตน์ชัชวาล เครื่องอลงการโอ้อ่า
งามสง่าขัตติยศ พระแสงเดชผั่งผาย กุมแสงกรายกรนาด ยุรยาตรอย่างไกรสร
จากศิขรคูลา ลีลาวยังวังราช ไหว้บัวบาทพิตุรงค์ ขอลาองค์ท่านให้ ไปเผด็จจัดสกรให้
เหือดเสี้ยนศึกสยาม ลีณา

โคลง ๒

พระฟังความลูกท้าว ลาเสด็จศึกด้าว
ตั้งเบื่องบรรหาร

โคลง ๓

ภูบาลอื่นอำนาจ อวยพระพรเลิศล้ำ
จงอุยอุยอย่าพิน แห่งเงื่อมมือเทอญ ฟอนา

โคลง ๔

จงเจริญชเยศด้วย	เดชะ
ชาวอุรุธยอย่าพะ	พ่อไต่
จงแพ้พินาศพระ	วิริยภาพ พ่อนา
ชนะแต่สองท่านไท่	ธิดาเจ้าจอมสยาม"

(ลิลิตตะเลงพ่าย, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

กาพย์ห่อโคลง ใช้หลักการอ่านกาพย์และหลักการอ่านโคลง
ตัวอย่าง

โคลง

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानชัย	กิ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวกพลไกร	แหนแห่
เรือกระบวนต้นแพ้ว	เพริศพรั่งพายทอง

กาพย์

พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย
กิ่งแก้วแพ้วพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามอน
นาวาแน่นเป็นขันธ์	ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
เรือเร็วทิวทองสลอน	สาครลั่นครั้นครั้นฟอง
เรือครุฑยุตนาครี	ลิวลอยมาพาดันผยอง
พลพายกรายพายทอง	ร้องไห้ให้ไอ้เหมา
สรमुखมุขสีดำน	เพียงพิมานผ่านเมฆา
ม่านกรองทองรจนา	หลังคาแดงแยงมังกร
สมรรถชัยไกรกาบแก้ว	แสงแวววิบจับสาคร
เรียบเรียงเคียงคู่จร	ตั้งร้อนฟ้ามาแดนดิน
สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย	งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์	ลินลาศเลื่อนเดือนดาชม
เรือชัยไวว่องวิ่ง	รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
เสียงเส้าเร้าระดม	ห่มท้ายเย็นเดินคู่กัน"

(กาพย์เห่เรือ, เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง))

กลบท ใช้หลักการอ่านตามรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้แต่ง แต่เน้นเสียงหรือเว้น
จังหวะตามลักษณะพิเศษแต่ละบท

ตัวอย่าง

“ฝนตกนกร้องรำ	<u>ครวญคราง</u>
<u>ครางครวญถึงนวลนาง</u>	<u>โศกเศร้า</u>
<u>เศร้าโศกรำแต่ปาง</u>	<u>ไปจาก</u>
<u>จากไปเรื่อยมไฉนเจ้า</u>	<u>พี่เพียงตรอมตาย”</u>
	(จินตามณี)

โคลงข้างต้นบังคับซ้ำคำถ้อยหลัง ๒ คำท้ายบาทแรก กับ ๒ คำหลังทุกบาท
เมื่ออ่านจะต้องอ่านเว้นจังหวะหลังคำที่ซ้ำ ได้แก่ ครางครวญ เศร้าโศก จากไป เพื่อให้
จำนวนเสียงเท่ากับคำที่ถูกซ้ำและเป็นที่ยึดเหนี่ยวสำหรับผู้ฟังด้วยว่า คำใดเป็นคำที่ซ้ำ

ชะ <u>ลอลล่อ</u> โลกให้ <u>โศกโสม</u>	“ <u>อมรมแมนแมนแมน</u> เจ้างามโฉม
ดั่ง <u>กระต่ายหรง</u> ยหรง <u>ยหรง</u> ย <u>แหงนหงาย</u>	แต่ <u>เลาเล้า</u> เล้า <u>โลมฤดี</u> แด
รัช <u>นี้</u> นี้ <u>นี้มี</u> อาลัยแล	<u>ชะม้ายมายมาย</u> เมียงจะ <u>เคียง</u> แซ
	<u>กระต่าย</u> แต่ <u>ชบ</u> ชบ <u>เขา</u> เข้า <u>เข้า</u> คะ <u>หนึ่ง</u> ”

(หลวงนายชาญภูเบศร์: ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ฯ)

กลอนข้างต้น แต่ละวรรคมีคำที่ผันรูปวรรณยุกต์ สามัญ เอก โท หรือโท
เอก สามัญ เมื่ออ่านจะต้องอ่านคำที่ผันวรรณยุกต์ให้ต่อเนื่องกันไป

คำประพันธ์รูปแบบใหม่ โดยส่วนใหญ่ มักไม่ได้นำมาอ่านเป็นทำนอง แต่อ่าน
ธรรมดาโดยเว้นจังหวะตามความหมายของคำ เช่น กลอนเปล่า หรือบางบทไม่นำมาอ่าน
ออกเสียงเลย เช่น วรรณรูป เป็นต้น

ตัวอย่าง

“ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว
ฉันเกิดมา
เมื่อวันวานของประวัติศาสตร์
ฉันต่อสู้อยู่เดียวตาย
และจะตายในไม่ช้า”

(ประวัติศาสตร์, สุชาติ สวัสดิ์ศรี)

บทประพันธ์นี้เป็นกลอนเปล่า คือไม่มีบังคับฉันทลักษณ์ การอ่านจะอ่าน
ธรรมดาที่ละบรรทัด แต่ทอดเสียงวรรคสุดท้าย

“เปิบข้าวทุกคราวคำ	จงสุจำเป็นอาจิดน
เห็ญอภูที่สูกิน	จึงก่อเกิดมาเป็นคน
ข้าวนี้ะมีรส	ให้ชนชิมทุกชั้นชน
เบ็องหลังสิทุกขัทน	และขมขื่นจนเขี้ยวคาว
จากแรงมาเป็นรวง	ระยะทางนั้นเหยียดยาว
จากรวงเป็นเม็ดพราว	ล้วนทุกข์ยากลำบากเข็ญ”
	(จิตร ภูมิศักดิ์)

บทประพันธ์นี้ มีลักษณะใกล้เคียงกับกาพย์ยานี เวลาอ่านวันจังหวะเหมือนกาพย์ยานี แต่อ่านธรรมดา โดยเน้นเสียงหนักแน่นตามเนื้อความของคำประพันธ์

“ดอกหางนกยูงสีแดงฉาน	บานอยู่เต็มฟากสวรรค์
คนเดินผ่านไปมากัน	เขาดันค้นหาสิ่งใด
ปัญญามีชายที่นี้หรือ	จะแย่งซื้อได้ที่ไหน
อย่างทีไ้ก่อหรรหราคาเท่าใด	จะให้พ่อขายนามาแลกเอา
ฉันมาฉันเห็นฉันแพ้	ยินแต่เสียงด่าว่าโง่เง่า
เพลงที่นี้ไม่หวานเหมือนบ้านเรา	ใครไม่เข้าถึงพอเขาเยาะเย้ย
นี้จะให้อะไรกันบ้างไหม	มหาวิทยาลัยใหญ่โตเหว่ย
แม้ท่านมีอาจให้อะไรเลย	วานนิ่งเฉยอย่าบ่นอย่าไวยววย
ฉันเยาว์ฉันเขลาฉันทิ้ง	ฉันจึงมาหาความหมาย
ฉันหวังเก็บอะไรไปมากมาย	สุดท้ายให้กระดาษฉันแผ่นเดียว
มีดจริงหนอสถาบันอันกว้างขวาง	ปล่อยฉันอ้างว้างขับเคี่ยว
ค้นหาซื้อปัญญาจนหน้าเซียว	เที่ยวมาเที่ยวไปไม่รู้วัน
ดอกหางนกยูงสีแดงฉาน	บานอยู่เต็มฟากสวรรค์
เกินพอให้เจ้าแบ่งปัน	จงเก็บกันอย่าเดินผ่านเลยไป”
	(เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน, วิทยากร เชียงกูร)

บทประพันธ์นี้ มีจำนวนคำแต่ละวรรคไม่เท่ากัน มีสัมผัสไม่สม่ำเสมอ เมื่ออ่านให้วันจังหวะตามคำที่สัมผัสและตามความหมายของคำ

เพลงพื้นบ้าน ใช้การรำหรือการร้อง ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

บทประพันธ์ที่มีคำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ

บทประพันธ์ที่สามารถค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อนำคำประพันธ์มาฝึกอ่านเป็นทำนอง มีดังนี้

๑. ลิลิต เช่น

- ลิลิตโองการแช่งน้ำ สมัยพระรามาธิบดีที่ ๑ (อยู่ทอง)
- ลิลิตยวนพ่าย สมัยพระรามาธิบดีที่ ๒
- ลิลิตพระลอ สมัยอยุธยาตอนต้น
- ลิลิตเพชรมงกุฎ, ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
- ลิลิตนิทราชาคริต พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ลิลิตสามกรุง พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

๒. กาพย์ห่อโคลง เช่น

- กาพย์ห่อโคลงพระศรีมโหสถ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
- กาพย์ห่อโคลง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ได้แก่ กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และกาพย์ห่อโคลงนิราศพระบาท (นิราศธารโศก)
- กาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์
- กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓. กลบท เช่น

- โคลงอักษรสามหมู่ ของพระศรีมโหสถ
- กลบทศิริวิบุลยกิตติ ของหลวงศรีปริษา (แหม่ม)
- ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- กลบทสุภาสิต ของหลวงจรุจรรมาภิมณฑ์ (ถึก จิตรกถึก)

๔. คำประพันธ์รูปแบบใหม่ เช่น

- วจิจากน้อง, ต้องเกี้ยวเพื่อชีวิต, ให้คนมีค่าว่าเป็นคน, พิราบขาว ของจิตร ภูมิศักดิ์
- ลำนำภูกระดึง, รวมกวีนิพนธ์ของอังคาร, บางบทจากสวนแก้ว ของอังคาร กัลยาณพงศ์
- คำหยาด, เพียงความเคลื่อนไหว, ชักม้ามชมเมือง ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
- กูเป็นนิสิตนักศึกษา ของขรรค์ชัย บุนปานและสุจิตต์ วงษ์เทศ
- เต้า, จ่าง ตั้ง, แม่กับลูก, บทกวีจีน, เด็กคนนั้น ของจ่าง แซ่ตั้ง
- คีตาณูชลี, คนสวน ของรพินทรนาถ ฐากูร แปลโดย มายา
- ปรัชญาชีวิต ของคาริล ยิบราน ถอดความโดย ระวี ภาวิไล

กิจกรรมท้ายบท

๑. ฝึกแบ่งจังหวะคำประพันธ์แต่ละประเภท โดยเขียนเครื่องหมายแทนจังหวะ / (จังหวะเสริม) และ // (จังหวะหลัก)

แกงไก่มีน้ำมันเนื้อ	นพคุณ พี่เอ๋ย
หอมยี่ห่วยรารสจุน	เจียบร้อน
ชายใดบริโภคนกฤษณ์	พิศवास หวังนา
แรงอยากยอหัตถ์ซ้อน	อกให้หวนแสงฯ
มีน้ำมันแกงแก้วดา	หอมยี่ห่วยรารสร้อนแรง
ชายใดได้กลิ่นแกง	แรงอยากให้ไผ่ผันหา
ยำใหญ่ใส่สารพัด	วางจานจัดหลายเหลือตรา
รสดีด้วยน้ำปลา	ญี่ปุ่นล้ำย้าวยวนใจ
ดับเหล็กลกพล่อนต้ม	เจื่อน้ำส้มโรยพริกไทย
โอชาจะหาไหน	ไม่มีเทียบเปรียบมีอนาง
หมูนุ่มแหลมเลิศรส	พร้อมพริกสดใบทองหลวง
พิศห่อเห็นรางชาว	ห่างห่อหวนปวนใจโหย
ก้อยกึ่งปรุงประทีน	วางถึงลิ้นดินแดโดย
รสทิพย์หยิบมาโปรย	ฤจะเปรียบเทียบทันขวัญ
เทพีพื้นเนื้อท้อง	เป็นมันย่องล่องลอยมัน
นำชดรสครามครัน	ของสวรรค์เสวยรมย์
ความรักก็ยกเปลี่ยนท่า	ทำน้ายาอย่างแกงชม
กล่อมกล่อมเกลี้ยงกลม	ชมไม่วายคลับคล้ายเห็น
ข้าวหุงปรุงอย่างเทศ	รสพิเศษใส่ลูกเอ็น
ใครหุงปรุงไม่เป็น	เช่นเชิงมิตรประดิษฐ์ทำ
เหลือรู้หมูป่าต้ม	แกงคั่วส้มใส่ระกำ
รอยแจ้งแห่งความขำ	ข้าทรวงเศร้าเจ้าตราครดอม
ข้าข้าพล่าเนื้อสด	ฟุ้งปรากฏรสหื่นหอม
คิดความยามถนอม	สนิทเนื้อเจือเสาวคนธ์
ล่าเตี้ยคิดเตี้ยน้อง	นอนเตี้ยทองท่าเมืองบน
ลดหลั่นชั้นขอบกล	ยลอยากนิทรคิดแนบนอน

เห็นห่มคลุมทรวงเศร้า	รุ่มรุ่มเร้าคือไฟฟอน
เจ็บไกลใจอารมณ์	ร้อนรุ่มรุ่มกลุ่มกลางทรวง
รังนกหนึ่งน่าชด	โอซารสกว่าทั้งปวง
นกพราวจากรังรวง	เหมือนเรียมร้างห่างห้องหวน
ไต่ปลาเสแสสร้างว่า	ดูจวจากกระบิตกระบวน
ไบศอกบอกศอกครวญ	ให้พี่เฝ้าเจ้าดวงใจ
ผักโถมชื่อเพราะพร่อง	เป็นโถมน้องฤาโถมไหน
ผักหวานชานทรวงใน	ใคร่ครวญรักผักหวานนาง

(ภาพย์เห็นชมเครื่องควาหวาน, พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

บ้านฉันอยู่ซอย	ชื่อซอยตันกล้วย
ข้างบ้านมีลิง	ลิงชอบกินกล้วย
ลิงอยู่ในสวน	สวนไม่มีกล้วย
ก่อนนอนทุกวัน	ฉันชอบกินกล้วย
ฉันมีเงินใช้	ฉันใช้ซื้อกล้วย
ซื้อมาหรีใหญ่	แขวนไว้กินกล้วย
เข้าออกทำงาน	ทำงานแลกกล้วย
กลับมาตอนเย็น	ไม่เห็นมีกล้วย
ดาลัยท้องหิว	ฉันหิวหากกล้วย
ค้นหาเห็นลิง	ลิงถือหวีกล้วย
ฉันโมโหลิง	แตะลิงแยงกล้วย
โมโหเสียแยม	มีแต่เปลือกกล้วย
ฉันรู้ความจริง	ลิงเปล่ากินกล้วย
เพื่อนบ้านหลายคน	เห็นคนลักกล้วย
เป็นคนขูดดิน	ไม่ชอบกินกล้วย
ลูกเล็กของเขา	กินข้าวรดกล้วย
เขาเป็นคนจน	จนไม่มีกล้วย
ลูกเล็กหิวหนัก	เขาจึงลักกล้วย

(กล้วยหาย, วัฒน์ วรรณยางกูร)

ดุนหงษ์	หงษ์หงษ์
หงษ์หงษ์	หงษ์หงษ์
หงษ์หงษ์	หงษ์หงษ์
หงษ์หงษ์	หงษ์หงษ์
หงษ์หงษ์	หงษ์หงษ์
หงษ์หงษ์	หงษ์หงษ์

(ภาพยี่ห้อโคลงประพาสธารทองแดง, เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์)

นาคะเนียงเสนาเห็นวลคะเนียงนาคะ	สางสงวนควรมิตรสงวนสาง
โตกถวิลกินทเวษถวิลโตก	ทวิทกข์เหลือที่ทานทกข์ทวิ
ปีกว่าปานประมาณไว้ได้กว่าปี	พิน้างน้องต้องวิโยคด้วยห่างพิน้าง
	แลสุดที่พำนักนุชนี้สุดแล
	(ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน)

พิเศษสารเสกสร้างรังสรรค์สาร	ประจจารฉันทภาคพริ้งพรายฉาย
แจกเพชรพรรณแพราเจดเลิศแลลาย	ระยับสายสะอึงส่องสร้อยกรองทรวง
พิเศษสารเสกสร้าง	รังสรรค์
สารประจจารฉันท	ภาคพริ้ง
พรายฉายแจกเพชรพรรณ	แพราเจด เลิศแลลาย
ระยับสายสะอึง	ส่องสร้อยกรองทรวง
	(ชักม้าชมเมือง, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์)

เอ๋ยเอ๋ยกระเอ็งและละกระเอ็ง	ริจะรักก็ตรมตรม
ติดอ่างอรุณละก็ระบม	กลุกกลุ้มนะตัวกู
เป็นเป็นโปะปมตะตะเตาะด้อย	ระเราะร้อยก็มีอยู่
หนึ่งเดียวนะดูเถอะวะเถอะดู	ผิวะรู้ยะอย่าเลื่อน
ติดหญิงก็ติดสิวะก็ติด	สะสลัดนะแนบเนียน
ติดติดบุหรีก็เพียะเพียร	เลอะละเลิกสบายเรา

ติดเหล้าก็เมาประดุจหมา	แหลจะบ้าก็เลิกเมา
ติดเงินลิจนอุระเสรำ	ก็คืดินชะเขาไป
ติดอ่างมีหายชะชะขาด	นะอนากเอนใจ
พุดพุดกะเพื่อนและกะคะใคร	วะก็ขบขันก็ขันขำ
เขาหัวหัววะหัวเราะเยาะเยือกเย็น	ดูจเสือกกะหนามดำ
หักดาอุราระก็ระกำ	เถอะมิดรำมิดรางครวญ
กูนีมีมีละวะจะโกรธ	โทะโทะโทะจะให้หวน
หวนให้ทำไม่ละวะกัวะกวน	นะนะน้ำตะตาคน
สุขโสคนะโลกประตะประดับ	ละสำหรับจะใจคน
กูอ่างก็อ่างเถอะวะจะจน	จะมีบ่นจะทนเอา
มีปากก็เป็นประคุดคุด	มิวะพุดก็อายเขา
งาบงาบพะเงิมเงอะงะนะเรา	ตะละถ้อยยะยากเย็น
เป็นเป็นกระวีสิวะกระจ้อย	เพราะวะฝอยมะไม่เป็น
ถึงใครมีรู้และจะมีเห็น	เถอะจะเจยมิพุดไว
เสียแรงนะกุสะเออะจะเกิด	ก็มีเล็คคุดุคุด
ลือกลิกนะอยากกระแตจะไม้	อพุโธ่ถพุดทัน
แต่งแต่งก็ติดตะกุดตะกุก	เถอะสนุกก็แล้วกัน
ติดบ้างก็ช่างมะมะมะมัน	เพราะกระสันตลกเอย

ฉัน ตะแตงฉันท์ตะแตงล้อ	ตัวะตัวฉัน ช่างฉันท์
ล้อ วะล้อล้อวสันต์	ตลกเซาะซ้อ
ติด ตะติดอย่างอะอย่างขัน	ดีดีฟ้อ
อ่าง อะอ่างขันชะขันร้อน	เรียะเรียกฟ้าโฝะฝนฝน
	นิพนธ์ นิพนธ์ ๆ ๆ
	(อารมณ์ขัน อารมณ์อ่าง, นิพนธ์ ขำวิไล)